

LATIN-AMERIKAI MAGYAR TELEPEK ÉS KÜLKÉPVISELETEINK A GAZDASÁGI VILÁGVÁLSÁG IDŐSZAKÁBAN*

A XIX. és XX. század folyamán Európából kivándorló tömegek jelzik, hogy a kapitalizmus kibontakozásával az emberi munkaerő a nemzetközi piac forgalmának egyik tényezőjévé válik. A XIX. század második felében egyre nagyobb méretűvé váló tengerentúli kivándorlás Észak-Amerika nagy lendülettel fejlődő iparához jelentős munkástömeget biztosít Európából. Ehhez a tömeghez hozzájárul a Monarchia területéről kivándorló magyarországi lakosság, amely az első világháborúig — a visszavándorlást is figyelembe véve — 1,3—1,4 millió fő veszteséget jelent.¹ Az I. világháború után újra megindul ez a folyamat, bár az USA különböző rendelkezésekkel korlátozza a bevándorlást. 1924. júl. 1-től az addigi 5747 fős magyar bevándorlási kvótát évi 488-ra csökkentik és csak 1927. júl. 1-től teszik kilátásba a kvóta 1259 főre emelését.² A Belügyminisztérium 1924. május 17-én kiadott körrendelete felhívja az útlevélhatóságokat és thj városok polgármestereit, hogy nincs reális alap a külföldön élő magyarok által küldött hajójegyekkel történő utazásra. 1923. februárban 5000, 1924 februárban már 16 000 ilyen jegy van az országban, de a kivándorlás csak a megadott kvóta szerint történhet, a hajóstársaságok pedig csak veszteséggel váltják vissza a jegyeket.³

A kanadai kivándorlás lehetőségei sem jobbák. A kivándorlási keret alapján 3 hajóstársaság bonyolítja le a forgalmat és ehhez a magyar állam hozzájárulása is szükséges. Az adminisztrációs huzavona miatt fordul a Külügyminisztériumhoz az egyik társaság megbízottja, aki arról panaszodik, hogy „... a kanadai hatóság a közép-európai és kelet-európai államokból folyó kivándorlást csökkenteni óhajtja, és ezzel szemben az északi (svéd, norvég, dán) és a nyugati (angol, francia, svájci) népek bevándorlását akarja elősegíteni... Végül kötelességemnek tartom megjegyezni, hogy az Egyesült Államokba való bevándorlás lehetősége mindinkább megszűnik. Argentína a rossz gazdasági viszonyok miatt nem óhajt bevándorlást. A többi közép- és dél-amerikai államba pedig a magyar kormány nem találja kívánatosnak a bevándorlást. Így Kanada az egyedüli hely, hol a magyar kivándorló a magyar kormány intencióinak megfelelő munkaalkalmat, elhelyezést és jövőt találhat...”⁴

Az északi államok telítődése miatt csak a 20-as években nyernek egyre nagyobb jelentőséget a dél-amerikai országok, bár kisebb csopor-

* A cikk egy készülő tanulmány részét képezi.

¹ Berend Iván—Ránki György: Közép-Kelet-Európa gazdasági fejlődése a 19—20. században. Bp., 1969. 36. l.

² Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium (továbbiakban: OL. KÜM.) k. 71. I/1. 3. csomó, 80 293, a washingtoni követ jelentése, 1924. jún.

³ OL. KÜM. k. 71. I/1. 3. cs. 7444/1924.

⁴ Uo. 74 366/1924.

tek, politikai menekültek letelepedése az I. világháború előtti időktől nyomomon követhető. A nagyobb tömeget az egzisztenciájukban megingott kispolgári elemek és a létbizonytalanságból menekülő munkások, parasztok teszik ki. Bizonytalanná váló helyzete és a fellángoló nacionalista politika miatt sok magyar család települ ki — jobb sorsot remélve — az erdélyi és a délvidéki területekről. A gazdasági bizonytalanságra, mint a kivándorlás legfőbb indítékának bizonyítására mi sem jellemzőbb, mint az, hogy Romániából a román lakosság köréből nincs számottevő kivándorlás a két világháború között, aminek okát részben abban kell keresni, hogy a földreform a román parasztok legfőbb problémáját megoldotta, míg a magyar lakosság létfeltételeit nem javította.

A magyar állam a kivándorló lakosság érdekképviselését a követségeken, ill. konzulátosokon keresztül látja el. Dél-Amerikában csak jóval az első világháború után alakul ki a magyar külképviselet. Argentínában és Braziliában előbb Hollandia látja el a magyar állampolgárok érdekvédelmét, majd 1927-ben Braziliába és 1930-ban Argentínába is követet neveznek ki. Az argentiniai követet 1932-től Chilébe is akkreditálják, míg más dél-amerikai országokból az esetlegesen megbízott tiszteletbeli konzulok közvetítik a felmerülő ügyeket a két követséghez. Tényleges konzulátus 1926-tól működik São Paulo államban (Brazília), ahol előbb 1922-től tb. konzul volt (bár ennek írásos nyomai alig vannak). A konzulátus felállítását indokolta, hogy itt települt meg nagyobb csoportokban a Dél-Amerikába kivándorló magyar lakosság.

A külföldön élő magyarok gondozása Latin-Amerikában a 20-as évek végétől nyer nagyobb jelentőséget. A korábbi időszakban ez a gondoskodás nem jelent többet a külföldön élő állampolgárok jogvédelménél, amit a kialakult gyakorlat szerint látnak el a követségek. A Monarchia külképviselete által támogatott egyesület már korábban megalakult Argentínában, amely az I. Ferenc József Osztrák—Magyar Segélyegylet nevet viselte és 1922-ben a javak megosztásával Magyar Jóléti Egyesület néven alakult újjá — 59 alapító taggal.⁵ A tagok számából is kitűnik, hogy az egyesületnek nem volt jelentős hatása a kitelepültek között. Rendszeresebbé és céltudatosabbá a 20-as évek végétől válik a latin-amerikai magyar kolóniák gondozása. Az előretörés összefügg a magyar emigráció tömegeinek megnövekedésével. A nagy tömegű magyar bevándorlást a hazai statisztikák nem mutatják ki olyan mértékben, ahogy az a későbbi évek követjelentéseiből nyilvánvalóvá válik. A magyarországi kivándorlás súlya a 20-as évek végéig az észak-amerikai területek felé irányul:

Statisztika az 1921—29. évi kivándorlásokról⁶

Év	össz. kivándorló	USA-ba	Kanadába	Dél-Amerikába
1921	6004			
	nincs bontva			
1922	5544			
	területekre			
1923	5087			
1924	1710	457	1094	158
1925	3519	748	2481	288

⁵ OL. KÜM. k. 71. I/6. 21. cs. 22 843/1932.

⁶ OL. KÜM. k. 71. I/1. 36. cs. A Kivándorlási Tanács jelentéseihez mellékelt statisztikából — 1930. márc. 8. a kivándorlási biztos aláírásával.

Év	össz. kivándorló	USA-ba	Kanadába	Dél-Amerikába
1926	5856	724	4663	469
1927	5586	600	4522	410
1928	6654	780	5383	442
1929	7400	983	4616	1765

Ezen nyilvántartásban nem szereplő magyar ajkú tömegeket az elszakadt erdélyi és délvidéki területekről kivándorlók adják. Ezzel is magyarázható a magyar külképviseletek munkájának megnövekedése; a kivándorlókat hatáskörükbe akarják vonni. Mivel a magyar állam csak szerény anyagi eszközökkel rendelkezik, a nacionalista propagandát igyekeznek fenntartani a „nemzeti szellem” ápolása címén. Ez a „nevelő munka” Trianon revíziójára épül és az adott helyzetben mind a magyarországi, mind az elszakított területekről származó lakosság körében visszhangot talál. A nacionalista nevelés jegyében szervezik a magyar kolóniák iskoláit, egyházközségeit és különböző egyesületeit, amelyekkel anyagi és erkölcsi terheket vállalnak át a letelepedést biztosító hatóságoktól. Tudatosan igyekeznek akadályozni az asszimilációt és a telepesek körében — a magyar kormány által támogatott sajtón és szervezeteken keresztül — azt bizonygatják, hogy a magyar lakosság csak „vendég” a latin-amerikai országokban, tehát távol kell tartania magát az ország belügyeitől, minden politikai megnyilvánulástól.

Az uralkodó körökkel való szolidaritást mutatja, hogy a magyar emigránsok baloldali szervezeteit mindig nagy figyelemmel kísérik a magyar külképviseletek és alkalom szerint az ebből adódó „veszély” elhárítására a hatóságok szolgálatát is igénybe veszik. A kommün bukása után elmenekült egyéneket hazavándorlási szándékuk esetén sokszor más tengerentúli országba igyekeznek irányítani, hogy a „bomlasztó elemek” visszavándorlását megakadályozzák. Tehát a magyar külképviseletek a hazai eszmék szellemében nevelik a kolóniák magyar ajkú lakosságát, bár a lakosok visszavándorlásának reménye a távoli ködbe vész. Sőt a gazdasági válság elmélyülése idején a külügyi kormányzat fő törekvése, hogy „... a munkásság tömeges visszavándorlásának a lehetőségig elejét vegyük...” és ezért támogatják a különböző külföldi segélyakciókat is. Ezen túl nemzeti érdeknek tartják a külföldi magyarokkal fenntartani a kapcsolatot, hiszen az ország gazdasági struktúrája miatt a gazdasági élet javulása esetén is kivándorlással kell megoldani a szociális feszültséget, tehát a külképviseletek tapasztalatára, közreműködésére, a kivándorlás helyes irányítására szükség van.⁷

Az óhaza ellentmondásos politikájának néhány vonását felvetve a továbbiakban a latin-amerikai országokban létrejött jelentősebb magyar telepek helyzetét és fejlődésüknek szinte legnehezebb — az 1930-as évek közepéig tartó — szakaszát szeretnénk a továbbiakban bemutatni.

A Dél-Amerikába irányuló magyar kivándorlás során nagyobb kolóniák Brazíliában és Argentínában jönnek létre. A követségek jelentései alapján is főleg ezeket tudjuk nyomon követni, ezért helyezzük ezt a két országot a vizsgálódás középpontjába. A brazíliai São Paulo állam a bevándorlók nagy tömegét fogadja be, de Brazília más államaiban is meg-

⁷ OL. KÜM. k. 71. I/1. 31. cs. 165—169. l. Tájékoztató a külügyi költségvetés parlamenti tárgyalásához, 1934. ápr. 14.

található sokféle nemzetiség. A bevándorlás egyik fontos eszközét itt nem a hazaküldött hajójegyek biztosítják, hanem a telepítést szervező ügynökök és hajóstársaságok, amelyek egyes brazíliai államok költségén a felmerülő munkaigények kielégítésére szállítanak európai munkaerőt. A szervezést megkönnyíti az USA és Kanada fokozódó elzárkózása és az 1929-ben kirobbanó gazdasági válság, bár az utóbbi ugyanazon nehézségek elé állítja a kivándorlókat, mint amelyek elől hazájukból menekülni próbáltak.

A brazíliai statisztikák szerint az évi bevándorlás 100 ezer fő felett van,⁸ — és ezek nagy része São Paulo államban települ.

év	össz. bevándorló	ebből			
		olasz	portugál	japán	lengyel
1926	121 569 fő	12 000			
1927	101 568 fő	12 500	31 000	9 000	4000
1928	82 061 fő	5 500	33 000	11 000	5000
1929	100 724 fő	5 288	38 000	16 000	9000

A japán, lengyel, litván bevándorlás „nem a kávétermelésre van alapítva, hanem a déli területekre, a japán bevándorlás főleg a Ford fa és tropikus produktumokat kitermelő helyeire irányul.”⁹

Az Európából kivándorló tömeget a létbizonytalanság vetette ki megszokott életformájából, de jobb sorsa Dél-Amerikában sem számíthat, mert a jelentések a helyzet súlyosbodásáról számolnak be. A gazdasági válság »... amelyről Európában mint igazi jelentőségéről nem ismert „kávéválság”-ról beszélnek...« súlyos helyzetet teremtett. „... São Paulóban a munkanélküliek számát 100 000-re teszik. A legerősebb vállalatok ezrével bocsátják el munkásaikat és csukják be a gyárakat” — írja a konzuli jelentés.¹⁰ Ennek ellenére a bevándorlók száma emelkedik. A clandestin útlevelemel, ügynökök által szervezett kivándorlók egy része úgy kerüli meg a magyar hatóságokat, hogy Ausztriába vagy más szomszédos államba kér útlevelet és onnan jut el a kivándorló-hajókra. Ezek Brazíliába érve sem rokoni, sem alkalmazási kapcsolatokkal nem rendelkeznek, néhány dollár pénzüket az első napokban felélik, azután pedig a magyar segélyegylet eltartására szorúlnak. A Brazíliai Magyar Segélyegylet a válságban tönkrement, még a régen letelepült magyarokat sem tudja kellően segíyezni. Így az új bevándorlók a magyar követségtől kérik hazaszállításukat vagy útlevelemelük kiterjesztését Argentínára, Uruguayra vagy Chilére. A fazendák munkalehetősége is megszűnt, „... és a kiszorult földművesség is a fővárosba tódul és talán eddig nem látott mértékben fog szociális bajokat előidézni” — írja a são paulói konzul.¹¹

A Brazíliában élő magyarok létszáma az 1929-es konzuli jelentés szerint kb. 100 000 fő. Ezeknek mintegy 80%-a él São Paulo államban és ezen belül kb. 25 000 São Paulo városban. Nagyobb magyar csoport van Rio de Janeiróban (1500 fő) és néhány kisebb településen: Porto Alegre-

⁸ OL. KÜM. k. 71. I/1. 18. cs. 20 877/1930. — Brazíliai statisztikai adatokra hivatkozó jelentés.

⁹ Uo.

¹⁰ OL. KÜM. k. 71. I/1. 18. cs. 20 526/1930. Konzuli jelentés.

¹¹ Uo.

ben 200, Ribario Pretonban 100 fő, Boldogasszonyfalva 120 és Árpád-falva 500 fővel tanyaszerű település. A többi magyar család elszórtan különböző városokban, illetve 30—35 fős csoportokban a fazendákon dolgozik, főleg São Paulo állam területén.¹²

A são paulói magyar kolónia legrégebbi telepesei még az első világháború előtt vándoroltak ki (20—30 család). 1920 és 1922 között a munkanélküliség miatt kivándorlók másik csoportját a kommun alatt szerepet vállalt egyének teszik ki. „... Ezen elemekből került ki az 1924-es são paulói forradalom magyar brigádja és ezek lettek a forradalom leverése után szétugrasztva,” írja a konzuli jelentés. 1923-tól veszi kezdetét a megszállt területek magyarságának kivándorlása — főleg földművesek, akik az ország belsejében keresnek munkát, de a magyar települők iparos elemei városon maradnak, „... az elviselhetetlen életet nyújtó fazendákról...” szintén a városba szöknek a földműves elemek. „Legtöbbje mint napszámos ma is olyan csekély fizetést kap, hogy az asszony és a kis gyerekek mind kénytelenek dolgozni, hogy a megélhetést biztosítsák.” Ez a tömeg lassan stabil jelleget ölt és São Paulo város magyarjainak 80%-át teszi ki. Ez a munkás tömeg a perifériákon lakik, különféle autógyárakban a Matarazzo üzemekben (kb. 1500 fő), az Armour húszüzemeiben (kb. 600 fő), a Ford, Chevrolet gyárakban, a városi utépítéseknel talál munkát. Sok napszámos fél évet gyárban, fél évet a mezőgazdaságban dolgozik. A városiak sokan kijárnak kávészüretre. Több ezren részletfizetésre telket vásároltak, több mint ezer törlesztésre házat épít és ezzel is a városhoz vannak kötve.

A bevándorlók újabb hullámát főleg városi elemek, intellektuelek, hivatalnokok, kereskedők (sokan kezdő tőkével) alkotják, akik főleg a város belterületén helyezkednek el.

São Paulo város rohamos növekedését mutatja, hogy 1927-ben 700 000 és 1929-ben már 1 300 000 a lakossága. Ennek 3/5 részét különböző nemzetiségű csoportok alkotják. A bevándoroltak legnagyobb része *olasz*, de ezek gyorsan asszimilálódnak, ahogy a *portugálok* is elkeverednek a lakosság sorában. A *német* (osztrák) kolónia uralja az üzleti életet, a nagyobb építkezéseket és a technikai vállalkozásokat, míg az *angol* és *amerikai* telepések a hazai, mammutvállalatok képviselői vagy technikusok. A *hollandok* és *szíriaiak* kolóniai a gazdagságot reprezentálják. Sok a *japán* a városban, de ez nem okoz versenyt az európaiak számára. A *magyar* kolónia a jelentés szerint „... valami egészen különös szerepet tölt be...”, mivel az első bevándorlók a magyar munkások jó hírnevét megalapozták, de a beözönlés és a gazdasági bizonytalanság, majd a forradalom idején fellépő „kalandorok” miatt a hírnevük megromlott. A magyar volt a legolcsóbb munkaerő. A később bevándorló szegény szlávok is velük egy helyen települtek és együtt „hungaro” néven emlegeti ezt a csoportot a brazil sajtó. (A „hungaro” bizonyos peoratív értelmet nyer és nem a nemzetiséget jelenti.)¹³

Ennek a tömegnek a gazdasági nehézségek között szinte lehetetlen az asszimiláció, ami a hazavágyódást erősíti benne. Az érzelmi kapcsolatokra alapozza a konzulátus a nemzeti szervezet kiépítését. „A bennszülöttektől áthidalhatatlan válaszfalakkal elválasztott magyarság itt erősen

¹² OL. KÜM. k. 71. I/6. 4. cs. 22 234/1929. Konzuli jelentés.

¹³ Uo.

hajlik az egyesületi élet felé” — folytatódik a jelentés. A szervezeti élet központjaként egy „Magyar Ház” felépítésének szükségességét indokolja. Ez fontos volna nemcsak azért, mert az emberek érdeklődnek a nemzeti dolgok iránt, hanem a Köztársasági Kör olyan terveit is ellensúlyozná, hogy „... a vörös lobogó dicsőítésére emelkedő Munkás Otthont létesítsen... és az a magyar nemzetiség elleni uszítás fellegvárává váljék...” A Magyar Ház a magyar export érdekeit is szolgálni tudná azzal, hogy megfelelő gazdasági intézményeket lehetne benne szervezni.

A São Paulo városban élő magyarok szervezése 1925-ben kezdődik, amikor Miklós Móric kommunista emigráns vezetésével a Brazíliai Magyar Köztársasági Kör megalakul. A központi szervezet mellett a külvárosi nagyobb magyar telepeken és a távolabbi (São Paulo állambeli) magyar telepeken: Santo Bernardoban és Árpádfalván szervezetek alakulnak. A Köztársasági Kör az 1928-as konzuli jelentés szerint „... kb. 500—700, sőt némelyek szerint ezernél is több tagot számlál...”¹⁴ A magyar nemzeti irányú szervezkedést akadályozza, hogy a „... kommunista irányú Köztársasági Kör fokozatosan törekszik tért és híreket szerezni azzal a kulturális... expanzivitással, amellyel fiókinvézeteket létesít a kolónia népes csomópontjaiban, népiskolai oktatás és színpadi művelés saját irányú fejlesztésére”. — jelenti a követ Rio de Janeiróból 1929 augusztusában.¹⁵ Ezek ellensúlyozására támogatják a Hungaria Egyesületet, amelynek szintén vannak működvelő színjátsoi. A Köztársasági Kör ellensúlyozására 1926-ban megalakítják a Brazíliai Magyar Segélyegyletet, amely »... alig 100—150 tagot számláló ún. „hivatalos” egyesület« írja összehasonlításul a konzuli jelentés 1928-ban.¹⁶

A Brazíliai Magyar Segélyegyletnek nagy helyzeti előnye van a közösség adományaiból magát fenntartó Köztársasági Körrel szemben. A Segélyegylet rendszeres és a szervezés során bővülő anyagi támogatást kap a magyar államtól. 1928-ban csak 3 fiókja van, de 1934-ben már 8 és felügyelete alá tartozik a cserkészet, a Betegsegélyző átszervezésével kialakított ingyenes orvosi rendelő, a kölcsönkönyvtár és a vándorkönyvtár. Van még ezen kívül két sportegyesület és négy iskola, amelyet a közösség támogat.

A magyarul megjelenő lapok közül 1928-ban az Új Világ a Köztársasági Kör lapja és baloldali tendenciájú a Délamerikai Magyar Újság. Egyértelműen „nemzeti alapon” csak a Délamerikai Magyar Hírlap áll.¹⁷

A folyamatos szervezés és magyar állami támogatás eredményeként a Köztársasági Kör rovására előretör a Segélyegylet. A Köztársasági Kör szervezeteinek nagy része megszűnik, az 1928-ban meglevő 6 szervezetből 1934-ben már csak kettőnek van a központtal kapcsolata és az Új Világ kiadását is beszüntették. Ezzel szemben a são paulói iskolák száma 1934-re négyről nyolcra emelkedik és magyar iskola működik a belső vidéken levő Boldogasszony- és Árpádfalván. Megszaporodnak a sportegyesületek és a követség támogatásával megindul (1930-tól) az egyház-

¹⁴ OL. KÜM. k. 71. I/6. 4. cs. 22 482/1928.

¹⁵ Uo. 21 582/1929.

¹⁶ Uo. 22 482/1928.

¹⁷ OL. KÜM. k. 71. I/6. 39. cs. 1212/1934 res. — A brazíliai magyar kolónia múlt és jelen szervezkedésének összehasonlítása — követjelentés.

¹⁸ OL. KÜM. k. 71. I/6. 33. cs. 38. res. 1934.

községek szervezése is. 1934-ben a katolikus egyházközséget 13 magyar csoportban szervezték meg és a hívek gondozását előbb egy bencés, majd segítségével még két ferences szerzetes látja el. A Magyar Református Egyházkerületet is megszervezik 1930-ban, majd a Magyar Izraelita Hitközség és Magyar Baptista Gyülekezet is megalakul São Paulo központtal.

Az egyházi szervezetek szerepét nem szabad lebecsülni, mert ezek nem csupán hitbuzgalmi feladatokat látnak el. A magyar minisztérium a brazíliai követtel egyetértésben súlyt helyez arra, hogy a hívők gondozását olyan papok lássák el, akik „magyar nemzeti alapon” tudják nevelni a gyerekeket és felnőtteket. Amikor a hercegprimás a minisztérium megkérdezése nélkül a Gottliches Wort nevű német rendhez tartozó Wodarka páttert küldi Brazíliába a magyar hívők gondozására, a külügyminiszter helyteleníti az eljárást, mert lehet a páter kiváló pap, de a külföldi magyarok nemzeti szellemben való nevelésére nem alkalmas (bár 17 évig élt Magyarországon). Végül a minisztérium fellépésére Wodarka páttert brazíliai megbízása alól fel kell menteni. A minisztérium felügyelete alatt később kikerülő papokkal kapcsolatban már nem merülnek fel ilyen problémák. A református egyház is betölti a reá-váró feladatokat. Szervezete „... olyan elemekre is kiterjed, amelyek azelőtt semmiféle koloniális nemzeti ügyben részt nem vettek és a bomlasztó mozgalmakat erősítették” — jellemzi a helyzetet a követ jelentése.¹⁹

Ezek után felmerül a kérdés, mi lehetett az oka a „hivatalos” szervezetek 5—6 év alatt történő gyors előretörésének és a baloldali szervezet olyan mérvű háttérbe szorításának, hogy a követség jelentése szerint „... a Köztársasági Kör ma már csupán egy garázsban székelő, műkedvelői szinten foglalatostkodó és a városi magyarság legkisebb fajsúlyú rétegének szórakoztatását — politikai él nélkül — szolgáló kabarészerű egyesület jellegével bír, illetve azzá redukálódott”.²⁰

A konzuli jelentések a negatív értékelésen túl nem foglalkoznak a Köztársasági Körrel, de a hanyatlásnál főleg azt kell figyelembe venni, hogy ez időben a gazdasági válság éveire esik, amikor a tagság anyagi támogatása minimális lehetett. A válsággal valószínűleg egybeesett a vezetőség bizonyos fluktuációja. Az egyesületen túl aktív politikát és politikai szervezeti életet folytatni a são paulói magyaroknak nagyon nehéz lehet, mert a nyelvismeret hiánya vagy esetenként meglevő alacsony volta miatt csak a helyi magyar lapokon keresztül tudtak tájékozódni a politikai eseményekben. Anyagi erő híján a Köztársasági Kör lapja megszűnt, még a „hivatalos” támogatást alkalom szerint élvező többi magyar lap is nehezen tudta magát fenntartani, és léte érdekében a kívánt irányvonalat követte.

Osztályharc és politikai tevékenység csak a konkrét helyzethez kapcsolódva képzelhető el. A São Paulo városban lakó magyarok más nemzetiségekkel együtt részt vettek különböző politikai megmozdulásokban, így az 1930-as são paulói „fórradalomban” is. Az események közvetlen hátterét az 1930-as elnökválasztás adja, amikor a paulista „Konzervatív Koncentráció” jelöltje, Julio Prestes szerezte meg a többséget a Minas Gerais és Rio Grande do Sul burzsoáinak és földbirtokosainak, valamint

¹⁹ OL. KÜM. k. 71. I/6. 39. cs. 1212/1934 res.

²⁰ Uo.

az USA jobboldali köreinek bizalmát élvező Vargasszal szemben. A tömegek elégedetlenségét és a mozgalmak kiszélesedését kihasználva a Vargas vezette Liberális Szövetség megindítja a „forradalmat... mielőtt a nép megcsinálná” és katonai erőt szervez a hatalom átvételére. Jelszavuk: harc a paulista oligarchia ellen a liberális forradalom győzelméért.²¹

A szintén burzsoa és földbirtokos érdekeket védő paulista konzervatívok felvették a harcot a Vargas vezetése alatt álló csoporttal. A gazdasági és politikai bizonytalanságban élő nemzetiségi tömegben megindult a toborzás a jó fizetés jelszavával. Az alecrimi telep magyarjai között légiót toboroznak azzal az ígérettel, hogy a győzelem után a Faluszövetkezettek ügyét a são paulói kormány felkarolja. Ezen kívül a bevonulók családja 150 milreist kap.

A szembenálló erők harca három hét alatt eldőlt, miután október 23-án Rio de Joneiróban katonai junta veszi át a hatalmat és november elején átadja Vargasnak. Így a magyar önkéntesek sorsa is eldőlt. „... Bizalmas információk szerint 1930. okt. 25. és 26-án az itaraei harcterről visszaérkező Legiao Paulista idegen nemzetiségű önkénteseit, köztük mintegy 80—90 magyart letartóztatták. Ezen letartóztatottak között vannak az alecrimi volt telepesek is, akiket Gutfreund Árpád toborzott össze... A letartóztatottak érdekében közbelépni csak a közigazgatási rend helyreállítása után kívánatos, mert most senki sem mer intézkedni.” Ezek a magyarok „... majdnem kizárólag román vagy jugoszláv állampolgárok...”,²² így nem a konzulátust kompromittálják.

Az ilyen mozgalmakhoz csatlakozás egyrészt a politikai tájékozatlanság jele (mindkét fél erős szociális demagógiával igyekezett megnyerni a tömegeket), de magyarázható a munkanélküliség miatt kialakult inséggel is. A são paulói külvárosi kolóniákban élő magyarok gazdaságilag is, politikailag is kiszolgáltatottak. A magyar kormány és a Vörös kereszt segélyakciókat szervez (népkonyhák, tejutalványok) és kb. 300 család részeseül különböző mértékű segélyezésben.²³

São Paulo város külterkein (Villa Anastacio, Villa Pompeia, Ipojuca, Freguezia d'O, Ypiranga, Pirituba, Mooca) élnek nagyobb tömegben magyarok, akikről rendszeresen és intézményesen gondoskodik a konzulátus. Az említett helyeken magyar iskolákat létesítettek — ötszázon felüli tanulóval működnek — és a gyerekek táplálására, gondozására napközi otthont tartanak fenn. A munkanélküliség enyhítésére hozzák létre a Segélyegylet mellett a Munkaközvetítő Irodát 1930 novemberében, amely kb. egy év alatt 519 fő elhelyezését oldotta meg, amikor a szakmunkások iránt nincs kereslet.²⁴

A gazdasági válság első éve a földbirtokon is zavart okoztak, ami a munkabérek csökkenését idézte elő. A súlyos (50—60%-os) bércsökkenés miatt a mezőgazdasági munkások is a városokban igyekeztek elhelyezkedni, ami csak fokozta a városi munkanélküliek számát. Végül a munkáshiány miatt a mezőgazdaságban emelkedtek a bérek és a Departamento do Trabalho Agricola által garantált szerződések kikötéseit teljesítették,

²¹ V. G. Revunyenkov: Isztoria sztran Latinszkoy Ameriki v novejsee vremja Moszkva, 1963, 124—125. 1.

²² OL. KÜM. k. 71. I/6. 15. cs. 21 468/1930. Pro domo jelentés X. 27.

²³ Uo. 20 710/1930. II. sz. összefoglaló jelentés a são paulói segélyakcióról.

²⁴ Aranyszemcsék. São Paulo 1931. 11—12. 1.

ami a helyzet javulásához vezetett. Míg a krízis által sújtott iparágakban továbbra is nehéz volt a helyzet, 1931-ben az ország belterületein munkáshiányról panaszkodnak.²⁵

Ezek után a belterületeken, mezőgazdasági jellegű településeken élő magyar családok sorsát igyekszünk áttekinteni. A vizsgálódás szempontja: a kivándorlók megtalálták-e boldogulásukat vagy hogyan, miért és mennyiben kellett feladni elképzelésüket az új életforma kialakulása során.

A földműves lakosság Dél-Amerikába vándorlását több tényező elősegíti az első világháború után. A közép-európai országok gazdasági nehézségei, a földkérdés megoldatlansága a bizonytalan anyagi helyzetben élő családok ezreinek adnak lökést ahhoz, hogy a tengerentúli országokban keressék megélhetésüket, illetve néhány évi tőkegyűjtéssel visszavándorolva hazai stabilizálódásukhoz alapot teremtsenek.

A valóságban a kivándorlók a toborzó ügynökök áldozatai, mert a hazai nyomorúság elől menekülve az idegenben hasonló nehézségeknek néznek elébe. A kivándorlók tömegei — Európa és Ázsia országaiból — — mégis komoly hozzájárulást jelentenek a dél-amerikai országok kapitalista fejlődéséhez, a földművelésre alkalmas területek benépesítéséhez, a fejlődő ipar számára a munkáskéz biztosításához. A munkaerőhiánnyal küzdő nagybirtokosok mellett ügynökök és spekulánsok tömege lesz haszonélvezője a bevándorlásnak.

A kivándorló magyarok életét a brazíliai viszonyokon keresztül tudjuk a legszemléletesebben bemutatni, mert a település feltételei itt a legkedvezőbbek és Brazília államaiban — elsősorban São Paulóban — találjuk a legnagyobb dél-amerikai magyar telepeket. Az országba áramló magyar telepések számáról nincsenek megbízható statisztikák, mert a magyar adatok sem teljesek, a brazíliai statisztikák pedig a kiadott útlevelek szerint tartják nyilván a bevándorlókat. Itt vetődik fel az a probléma, hogy az első világháború után Magyarországtól elszakadt területekről ezrével vándoroltak ki földműves elemek, főleg az 1920—1926 közötti években — gazdasági cselédek, kis- és törpebirtokosok, akiknek nyugtalanosságát és elégedetlenségét az ügynökök kihasználták. Egybehangzó vélemények szerint a „rumenos” és „jugoslavos”-ként szereplő bevándorlók 80%-a magyar nemzetiségű, magyar állampolgárnak vallja magát és a magyar külképviseletek is úgy gondoskodnak róluk, mint magyar állampolgárokról. A fenti arányt figyelembe véve, a brazil statisztikák alapján — dr. Fernando Callage, volt Munkaügyi és Bevándorlási főtisztviselő számítá-saira hivatkozva — a magyar bevándorlást a következő adatok összegezik:

*1908—1929 között brazil kikötőkön keresztül bevándorolt magyar*²⁶

magyar-	román-	jugoszláv- útlevéllel	osztrák-	csehszlovák-
6501	30 453	16 518	2742	518

A letelepedés feltételei, illetve lehetőségei csalódást keltenek. Az ingyenes jeggyel érkezőket elhelyezik az emigránsok szállásán és néhány napos gondoskodás után megjelölik a telephelyül választható kolóniákat. Az idegen ország nyelvét nem ismerő családok igyekeznek olyan helyekre

²⁵ Uo. 14—15. l.

települni, ahol honfitársakra lelnek, még akkor is, ha más kolónián esetleg jobb feltételeket találnának. A kolónia a parasztság kizsákmányolásának sajátos változata. A föld magánbirtokos, esetenként bank, vagy részvénytársaság tulajdona, sokszor teljesen műveletlen, erdős, több ezer alqueire* terület, amelynek megművelését a telepesek vállalják. A telepesek nagy részének szinte semmi pénztöke nem áll rendelkezésére, sokszor még az alapvető munkaeszközöknek sincs birtokában. Így már az induláskor a tulajdonosok adósává válik olyan mértékben, ahogy az induláshoz szükséges anyagi segítséget igénybe veszi. Ennek mértéke birtokonként változik attól függően, hogy a tulajdonos milyen eszközöket tud a települők rendelkezésére bocsátani. A tőkehiány következtében a kiszolgáltatott parasztok kizsákmányolása középkori jelleget ölt. Van telep, ahol az érkezőket lakóházakba helyezik (esetleg a megszökött előbbi telepesek otthonaiba), máshol házépítéssel kell kezdeni. Esetenként igavonót, gépet, szerszámot kapnak törlesztésre az induláshoz, máshol szinte a semmivel kell kezdeni. A mezőgazdaság jellegéből adódóan a földműveseknek az új termésig élelemmel, megfelelő tartalékokkal kell rendelkezniük, ami a magyar kivándorlók nagy többségénél szintén hiányzik. Így az első termésig az élelmiszerellátás miatt szintén a tulajdonosra szorulnak, vagy esetleg megbízható kezes ellenében kölcsönt kapnak, de mindenképpen többszörösen eladósodnak az induló telepesek.

Ehhez járul még az akklimatizációból adódó nehézségek sorozata (a szubtrópusi klíma, vízhiány, rágcsálók, sáska stb.) és a tapasztalat hiánya. A magyar viszonyokhoz szokott földművesek — akik már itthon is primitív és korszerűtlen módon dolgoztak — az új viszonyok között sem a telephely kiválasztásakor, sem a termelvények megválasztásánál nem számolnak a természeti és piacviszonyok lehetőségeivel. Nem csoda tehát, hogy ilyen körülmények között a telepesek évekig csak vegetálnak, vagy a kilátástalan helyzetből 1—2 éven belül szökéssel próbálnak menekülni. A megszököttek számára két lehetőség kínálkozik: vagy a városba mennek gyári munkásnak vagy a magánbirtokon — fazendán — mezőgazdasági munkásként helyezkednek el. A fazendákon viszont a legsötétebb jobbagysorsot idéző viszonyok uralkodnak, ahol a munkafelügyelők korbácsa diktálja a tempót. Így a földbirtokokról „... az állatias sorsot meg-unva...” tömegesen szöknek meg a telepesek és innen is a városba menekülnek.²⁷

A kolóniák fellendítéséhez, életképessé tételéhez pénz kellene. Ezt a magyar kivándorlók ügyeivel foglalkozó egyének is látják.²⁸ Állami támogatást szeretnének szerezni, egytöbbs magyar kolóniákat szervezni, ahol a nyomorgó magyarok megerősödneek és végül életképességüket visszanyerve megtérhetnének az óhazába. A létbizonytalanság vetette ki a hazából és ugyanaz tartja ébren az újhazában is a magyarokban a visszavándorlás gondolatát. A kolóniákon élők elszigeteltsége és primitív viszonyai szinte fel sem vetik az asszimilálódás lehetőségét. Így reálisnak látszik a „magyar nemzeti szellem” ébrentartása, sőt a gazdasági válság következtében felszaporodó — főleg mezőgazdasági — munkaerő felesle-

* 1 alqueire = 4,84 ha.

²⁶ Brazíliai magyarok. São Paulo, 1938. 9—10. l.

²⁷ OL. KÜM. k. 71. I/6. 4. cs. 22 234/1929. Konzuli jelentés.

²⁸ *Migend Dezső*: Magyarok Brazíliában. Békéscsaba, 1925. 42. l.

geknek Brazíliába vagy Argentínába történő kitelepítése. Ilyen tervek hivatalos magyar körökben is felmerülnek. A tervekhez ösztönzést adnak egyes dél-amerikai országok állami földtelepítési akcióiról érkező hírek. A brazíliai telepítés lehetőségéről számol be a magyar követ 1930. április 12-i jelentése: Az 1928-ban megszüntetett são paulói subvencionált bevándorlás és az olasz, német portugál tömeg bevándorlásának csökkenése ellenére az államok folytatni akarják a kolonizációt, amit a nemzeti és külföldi tőke is támogat. Rio államban pl. már nagy területen folynak a telepítés előkészületei. A tervek szerint 15—20 ha földet lehet igényelni a munkaképes családtagoktól függően, de kivételesen 100 ha is igényelhető, ha van biztosíték a modern művelésre. A kolonista köteles dolgozni 3 hónapon belül és a második év végén legalább a föld egy tizedét, a tizedik év után legalább a föld felét művelés alá vonni. Hasonló telepítés indul Minas Gerais és Espirito Santo tagállamokban. A magyar bevándorlók szempontjából Parana és Rio Grande do Sul államok érdemelnek figyelmet, amelyeknek búzatermelése és kivitele egyre jelentősebb.²⁹

A hírek felkeltik a magyar arisztokrácia érdeklődését és nagyszerű terveket kovácsolnak dél-amerikai magyar kolóniák létrehozásáról. Erre példa Albrecht kir. hercegnek a Kivándorlási Tanácsban tartott előadás-sorozata a brazil telepítésről. A kolonizációt magánvállalkozásként kell indítani, de a kormány közreműködésével és idegen tőke bevonásával. A földek „... a tervezett magyar telep céljára szükséges 50—80 ezer holdas komplexumokban kaphatók, a reis mai devalvációja következtében magyar holdanként kb. 40 pengős áron...” Ezek a telepek alkalmasak lesznek arra, hogy a magyarságot összetartsák és befolyásuk alá vonják az elszakadt területek magyarjait is.³⁰ Ilyen tervek készítői sem a magyar, sem a brazíliai helyzetet nem ismerik, tehát a megvalósítás lehetősége fel sem merül a gyakorlatban.

Az állami telepítések sikerének feltétele a gazdaság beindításához szükséges tőke. A brazil és az argentin állam is a pénzzel rendelkező egyéneket, csoportokat szeretné csalogatni a kedvezményes földadományozásokkal. Az esetleges magyar települők rendelkezésére tőkére sehonnan nincs kilátás, a követek jelentései mégis arra utalnak, hogy a magyar minisztériumok foglalkoztak a 30-as évek elején a szervezett telepítés lehetőségével.

A Brazíliában szervezett osztrák telepítési akció példája azt mutatja, hogy csak megfelelő tőkével remélhetnek sikert, mégis keresik a további lehetőségeket. Tájékozódásul indul az argentinai követ körútra Argentína, Paraguay és Chile területén. Jelentésében beszámol a hivatalos szervekkel, tapasztalt szakemberekkel folytatott beszélgetéseiről és a meglátogatott kolóniakon szerzett tapasztalatokról.³¹

A *paraguayi telepítést* a tapasztalt emberek nem tanácsolják, mert az emberek nehezen bírják a klímát, a termények értékesítésére kicsi a piac. A Parana folyót a Mihanovics hajótársaság monopolizálja és a magas tarifák miatt a szállítás nem gazdaságos. A jótermésű évektől függ a telepítés sikere, de ritkák a jótermésű évek. A paraguayi Chacóban egy mem-

²⁹ OL. KÜM. k. 71. I/1. 18. cs. 21 359/1930.

³⁰ OL. KÜM. k. 71. I/1. 36. cs. Jelentés a Kivándorlási Tanács 1931. május 29-i üléséről.

³¹ OL. KÜM. k. 71. I/1. 31. cs. 52/1934. res.

nonita telepről tesznek említést, amelynek megalapozásához a Memnonita Világszövetség 1 200 000 márkát kölcsönzött. A telepések a megszállottak fanatizmusával láttak munkához, öt évi munka után az előlegezett összeg visszafizetéséről nem tudnak gondoskodni, egyáltalán nincsenek megelégedve. „Ruhára már nem jut és ennél fogva nagyon siralmas látványt nyújtanak ezek az emberek. Tehát ez az a nagyszerűen menő kolónia, amelyről Okolicsányi oly lelkesedéssel írt.” Ide kívánczok még a jelentés egy későbbi megjegyzése, hogy Bass dr. szerint a chacói memnoniták mind maláriások és sok a leprás közöttük.

Sto. Barnardino régi kolónia — 1881-ben alakult sok telepessel, de a nagy koloniális tervek ritkán sikerülnek, a települők 50—70%-a leválik. Ez a telep megtartotta német jellegét, de elnémetesedett magyar családok is vannak a telepen, amelyek számon tartják magyar származásukat.

Hasonló német telep Colonia Elisa, amely kb. 15 km-re van Asunciontól, de másfél órás autótú volt az útként jelölt homoktengeren. A követ két némettel beszélt, akik pénz nélkül, peonként kezdték a munkát, de bérlővé, majd tulajdonossá lettek 20 ha-on és gazdagon nősültek. Családos ember itt pénz nélkül nem boldogul, bár a telep jólétét a főváros közelsége is elősegíti. A németeken kívül dán és svéd telepések vannak itt — magyar nincs közöttük.

Végül látogatást tesz a követ a paraguayi köztársasági elnöknél, aki a telepítéshez nem ingyen, de olcsó földeket helyez kilátásba a magyar telepések számára, „... akiket nagyon becsülnek...”

Argentínában több magyar telep található, így a tájékozódás könnyebb. Tapasztalt üzletember tanácsa szerint a legfontosabb feltétel kb. 1000 peso készpénz (= 1500 pengő), amit az első és talán még a második év szükségleteire kell fordítani.

A Misiones tartománybeli Corpusban látogatást tesz a követ Tóth János régi telepesnél, aki jómódú gazda, de egész családja keményen dolgozik, luxusra nem adnak, az autó a gazdaság érdekeit szolgálja. Tóth János vagyona kb. 150 000 peso, ami több mint 200 000 pengő. A telepen több magyar és szlovák család lakik.³²

A Corrientes melletti Villa Angelában kb. 350 magyar él más nemzetiségűekkel együtt. Az utazás alkalmával a helybeli egyesület képviselői felkeresik Wodianer követet és 10 000 peso támogatást kérnek, hogy kudarcba fulladt szövetkezetüket feléleszthessék. A telepen ugyanis gyapotot termelnek, de a hasznót a közvetítő kereskedelem viszi el és ezt szeretnék a szövetkezet létrehozásával kiküszöbölni. Anyagi feltételeik a követ szerint ennek ellenére kedvezőek, mert csak, „... a termés 10—12%-át kell a tulajdonosnak leszállítani, míg Legizamonban a termés 20%-át követeli a társaság”.

Állami telepek is vannak, ahol a városi települők 2 évig tanulják a gazdálkodást és azután kaphatnak földet. Fizetésük ezen idő alatt munkórak szerint történik és 1 ha földet kapnak családonként saját művelésre.

A hivatalos személyekkel folytatott beszélgetés során a telepítés lehetőségei hol felcsillannak, hol lehanyaglanak. Szeptember 27-én például a földművelésügyi miniszter kilátásba helyezi a telepések anyagi támo-

³² A telepes életútját részletesen ismerteti *Bangha Béla*: Dél keresztje alatt. Bp. 1934. 148—158. l.

gatását — bár zárt kolóniákat nem akarnak létrehozni (ez ugyanis nehezíti az asszimilációt). Azt tervezik, hogy 60 000 peso állami kölcsönt adnak 30 évi törlesztésre, ami 25 ha-os telepen a kamat és amortizáció számbavételével 70 peso/q búza ár mellett $1\frac{3}{4}$ q búza terhet jelentene hektáronként évente. A külügyminiszterrel október végén és december elején beszél a követ az argentin kormány nagyszabású kolonizációs terveiről, a telepések támogatásáról, de a tervek nem realizálódnak. A bevándorlási hivatal vezetője már arról beszél, hogy kellene bevándorlók, de csak olyanok, akik megfelelő tőkével rendelkeznek. A megfelelő tőkén ezen esetben a család útiköltségét és az első termésig szükséges egy éves tartás költségeit értik. Az uruguayi külügyminiszter szintén hasonlóan nyilatkozott a követ kérdésére.

Fentiekből a magyar telepítés lehetőségével kapcsolatban csak egyetlen következtetés adódik — amit a követ jelentése is összegez —, az, hogy akinek pénze van családjával a tengeren áthajózni és egy évig bevétel nélkül élni, „... azt otthon kell telepíteni”. Teljesen ésszerűtlen lenne a dél-amerikai államok érdekeit szolgáló kolonizációt akár magán, akár állami pénzekkel finanszírozni.

Ezek után érthető, hogy a meglevő dél-amerikai magyar kolóniák miért csak vegetálnak. Mégis szeretnénk néhány érdekes magyar települést bemutatni, amely fényt vet a hazából kitelepülők nehéz helyzetére, és a magyar telepések sorsán keresztül megvilágítja a latin-amerikai mezőgazdasági fejlődés lassú és nyomorúságos útját. Közép-Európa földéhségtől hajtott millióinak a dél-amerikai országokban az a sorsuk, mint volt hazájukban, a lassú fejlődés szinte a 30-as évek végéig elnyújtja kínoldásuk éveit.

Az argentinai *Legizamomba* Brazíliából települnek magyar családok „... mondhatni egy garas nélkül és sok szenvedésben és nélkülözésben töltött év után...” — 1926 vagy 1927-ben. A föld egy vasúttársaság tulajdona. A szerződés szerint bérleti díjat fizetnek a telepések, de lehetőségük van a földek megvásárlására fokozatos törlesztéssel. A bérleteket eleve magasan állapították meg, mert ha-onként 10 q búzát vettek alapul, de a valóságban 3—6 q-nál több nem terem. A megállapított földárak azóta pedig 50%-kal csökkentek.

A telepések a vetőmagon és ételmen kívül minden felesleget kötelesek a vasúttársaságnak beszolgáltatni, ez pedig a vételár 10%-át fizeti ki nekik készpénzben, míg a többi értéket a telepes számlájára írja (bérleti díj, kamat, törlesztés címén). Megélhetésük kezdetben nem volt biztosítva és a társaságtól élelmiszer hiteleket kaptak, melyek havonta 90 majd 60—30 pesót tettek ki. Ezek a tőke és kamat törlesztése mellett jelentettek megterhelést, de számítottak a jó termésre. Mivel a földek gyengék, jó termés egyszer sem volt a hat év folyamán, a terhek csak szaporodtak. A társaság pedig teljesen beszüntette az élelmiszer-hitelek folyósítását, mert nem lát semmi reményt a felgyűlt adósságok törlesztésére. Így a telepéseknek — a termelvényeikből adódó ételmükön kívül — a beszolgáltatott termények árának 10%-ából kellene minden kiadásukat fedezniök. Ez 500 q termésnél — amivel csak 1—2 telepes rendelkezett — évi 200 peso

³³ OL. KÜM. k. 71. I/1. 40. cs. jelzet nincs. Wodianer argentinai követ levele Bösörményi államtitkárhoz, a 9. oszt. vezetőjéhez.

összeget tesz ki. Mivel ebből megélni nem lehet, a telepes kénytelen meglopni a társaságot, de az adóssága csak növekszik.

A követség a telepesek panaszának és érdekeinek közvetítőjeként 1933-ban beszélt a vasúttársaság képviselőjével. A jelentés szerint a társaság belátja a telepesek nehéz helyzetét, a birtokok újraértékelésére gondolnak, de előbb szakértők bevonásával vizsgálják meg a helyzetet.³³

A társaság számára a telep valószínűleg nem jelent ráfizetést, mert még 1936-ban sem rendezik a dolgokat. A követség közbenjárására a termésnek csak 20%-át kell befizetni, de a kolónia úgy eladósodott, hogy emberi számítás szerint sohasem tudják adósságaikat kifizetni. A 20%-os beszolgáltatás nem oldotta meg az adósságok kérdését, csak a telepesek megélhetését tette emberibbé. 1936-ban arra kéri a követséget a telepesek, hogy tegyen javaslatot: a vasúttársaság csökkentse le a vételárat az ingatlanárak időközben történt csökkenése arányában. Amennyiben ez nem lenne megoldható, a társaság lépjen a telepesekkel hosszúlejáratú bérleti viszonyba — a bérösszeg legyen a termés 20%-a — és a fennálló tulajdonviszonyokat mindkét oldalon szüntesse meg.³⁴

Az előnytelen szerződés és a mostoha körülmények (rossz, szikes föld, vízhiány, szélsőséges csapadék, gyakori sáskajárás) között leadott termékek csak az adósságot növelték és a végsőig kitartó 31 család csak a bérleti viszony kialakításával reméli az adósságtól való megszabadulását.

Brazíliában São Paulo állam területén található több magyar település, amely a helyi adottságok és a telepítés sajátosságai miatt mutat eltérő vonásokat. Ezek közül *Árpádfalvát* mutatjuk be elsőként, amely 1924-től veszi kezdetét. Mint minden kolónia, ez is erősen fluktuál a kezdeti időben. 1924-től 27-ig mintegy 200 család hagyta ott a földet. Az úttörők — szó szerint értve — az őserdőt irtva alakították ki a telepet és tanya-szerű, 2 km hosszú telkeket hasítottak ki családonként. Az erdőirtás maradt kb. 10 éven keresztül a lakosok fő foglalkozása. 1938-ban 181 magyar család él a telepen és ezek származása a következő: 138 család (762 fő) az erdélyi megszállt területekről, 41 család (256 fő) a délvidéki megszállt területekről és 2 család (10 fő) Magyarországból vándorolt ki. A földet törlesztésre vásárolták, a részleteket a 12%-os kamat miatt is rendszeresen fizetik, „...no meg a földeladó (akiről kitűnt, hogy — prefektusi tisztsége dacára — földszédelgő volt) erőszakoskodása gondoskodott arról, hogy magyarjaink a legnagyobb nélkülözések közepette is kiszorítsák minél előbb a tartozás utolsó részleteit”.³⁵ Így a részletek lefizetése ellenére a tulajdonviszonyok rendezetlenek és még 1934-ben is csak arról ír a konzul, hogy remény van a tulajdonjogi kérdések kedvező eldöntésére, mivel a per ezen ügyben évek óta folyik.³⁶

Az erdőirtást kollektív munkával, hagyományos manuális eszközökkel végzik — nincs említés semmilyen gépről, csak 12 teherautót említettek 1932-ben, amelyek a kitermelt talpfa, tűzifa értékesítéséhez szükségesek. A háztáji gazdaságból — kezdetben főleg a ház körül kialakított kertet művelik a családtagok — kikerülő szárnyasokat a közeli Porto Epitacio paranoi kikötőben értékesítik, de a szállítóeszközöket igénylő álla-

³⁴ OL. KÜM. k. 71. I/6. 63/1936. res. Beszámoló Böszörményi László államtitkár dél-amerikai útjáról.

³⁵ Brazíliai magyarok, i. m. 70—71. l.

³⁶ OL. KÜM. k. 71. I/6. 33. cs. 22.372/1934. Konzuli jelentés.

tokat (pl. sertés) a vándorkereskedők potom áron veszik meg, míg a szükséges tárgyakat, eszközöket drágán hozzák a telepesek számára. Mivel távol vannak a forgalmas helyekről, ki vannak szolgáltatva a kereskedők önkényének.

A családi birtokok nagysága 30—40 hold és az ehhez tartozó épületek, amelyek együttes értéke 1933-ban 1000 és 1938-ban 1500 contot tesz ki (ez kb. 375 000 pengő).³⁷ Az erdőirtás után a földművelésre kell rátérniök, bár a tőkehiány miatt — és így megfelelő gépek híján — nem megy könnyen. A teherautók többségén túladnak, de a földet elképesztően primitív módon művelik; 1938-ban is csak 40—50 pár ökör és kb. ugyanannyi eke van a telepen. Egy évtizeden keresztül eredménytelenül kísérleteztek a hagyományos terményekkel és csak nehezen tanulják meg az új kultúrák művelését. 1936-ban a são paulói Földművelésügyi Államtitkárság koloniális osztályának vezetője ígéri, hogy szakembert küld a telepre, aki a kolonistákat kioktatja a gyapot, ricinus és az ottani dohányfélék termelésének módjára.³⁸

Árpádfalván 1929 óta működik magyar iskola, de az évek előrehaladásával már nem felel meg a követelményeknek. Az iskolatörvény szerint 10 éven aluli gyermek csak brazil nyelven tanítható — de ha a gyermek 10 éves korában már beszél portugálul, saját anyanyelvén is oktatható. Így a telepnek van egy brazil tanítónője, akinek fizetéséről az állam gondoskodik és megvan a magyar tanító, akinek fizetését a közösség adományából és a magyar segélyegylet kiegészítéséből biztosítják. A tanító egyben telepes is „... máris panaszkodik, hogy tanítói jövedelme a megélhetéshez nem elég, viszont az iskolában való lekötöttsége a mintegy 15 alqueires birtokának teljes elhanyagolását jelenti és visszamarad a kolónia fejlődéséből”.³⁹ Így a tanítóságot idővel abbahagyja, amivel az utánpótlás gondját hárítja a magyar követségre és a Külügyminisztériumra.

A telep 1934. aug. 26-án ünnepelte fennállásának 10 éves évfordulóját. Az ünnepség külsőségeiben is jelentős méretű volt, a helyi állami szervek képviseltették magukat a são paulói brazil sajtóval együtt. A São Paulo városi kolóniát 45 fő képviselte (különböző egyesületeket és a magyar sajtót), ami azért is méltánylandó, mert a vendégek 1000 km-t utaztak, hogy az ünnepségeken részt vegyenek. Több brazil és a két magyar lap megemlékezik az ünnepség-sorozatról és dicséri a kolónia eredményeit.⁴⁰

Ezzel lezárjuk a telep történetét, bár az folytatódik, de mi most csak azt vizsgáljuk, hogyan jutottak túl a magyar kolóniák a megalakulás utáni évek nehézségein és hogyan váltak a mezőgazdasági fejlődés szerény bázisává.

Boldogasszonyfalva 1924-ben alakul 45 magyar családdal, a Sorocabana vasútvonal felső részén, de a vasút nem érinti a telepet. Santo Anasztacio várostól 45 km-re fekszik és közigazgatásilag Colonia Sto Antonio néven ismeretes. A magyarok mellett szlovák és német családok települtek, akiket dr. Labieno Costa Machado földtulajdonos és kolonizátor são paulói német ügynökei szerveztek.

³⁷ Brazíliai magyarok, 70. l.

³⁸ OL. KÜM. k. 71. I/6. 63/1936. res.

³⁹ Uo. 33. cs. 21 841/1934. Konzuli jelentés.

⁴⁰ Uo. 33. cs. 22 372/1934.

A telepet őserdőben kellett kialakítani és mivel távol voltak a vasúttól, a fákat felégették, mert nem tudták hasznosítani. Az irtásföldön — az árpádfalvi teleptől eltérően — földműveléshez fogtak, babot, cukornádat, dohányt, kukoricát, burgonyát termeltek. Ananász, kávécserje minden gazdaságban fedezi a szükségleteket és a saját szerkezettel sajtolt nádcukorból szeszt (pinga) készítenek eladásra is. A föld gazdagon terem és bőven lenne hely nagyobb létszámú lakosság számára is.

A são paulói konzul 1933-as jelentéséből a magyar lakosság csökkenése látszik: a telepen élő 50 családból 25 magyar (120 családtaggal), a többi magyarországi szlovák és német telepes.⁴¹ A magyar iskola 1929-ben alakult, azóta is működik, de a megyei hatóságok 1933-ban még nem vonták ellenőrzés alá — valószínűleg a távolság miatt késik a felügyelet kiterjesztése. A tanító 14 éves fia tanítja a brazil nyelvet a gyerekeknek, így az oktatás a körülményekből adódóan megfelelően folyik.

A lakosság megelégedettnek látszik — illetve a konzulnak így nyilatkoznak helyzetükről. Nem akarnak elvándorolni, de a fiatalok a városban keresnek munkalehetőséget. „... A nagyobb lányok így is mind a városba húzódnak szolgálni és csak a legnagyobb munka idején töltenek néhány hónapot otthon; ugyanezt látjuk a serdülő fiatalsággal is, amely inkább bevándorol a városba inaskodásra és — mindkét nembeli ifjúság — a mulatságra, szórakozásra...” A helyzet megváltoztatására a konzul azt ajánlja, hogy az iskola mellé kultúrtermet építsenek, ahol a tanító műkedvelő előadások és táncmulatság szervezésével gondoskodna a fiatalság szórakoztatásáról. Ez a szórakozás más szomszédos kolóniák lakóit is magához vonzaná és a későbbi gazdasági tervek megvalósítását elősegítené.⁴²

A termékeny föld gazdag termése ellenére a telepesek alig lépik túl a naturális gazdaság színvonalát. A lakosság szorgalmának a sto anastacioi uzsorás közvetítő, Minguel Jamil kereskedő a fő haszonélvezője. Ő monopolizálja teherautójával a lakosság terményforgalmát. Magas fuvardíj, önkényes felvásárlási árak mellett a kolóniát ő látja el a mindennapi élethez szükséges cikkekkel, az általa megszabott árakon. Ebből a körből csak megfelelő tőkével rendelkező gazdaság tudna kitörni, ha volna lehetősége a közvetlen forgalmába való közvetlen bekapcsolódásra. Ez a lehetőség a későbbiek során — (az általunk vizsgált időszakon túl) valószínűleg kialakul. 1933-ban a birtokok differenciálódása már megfigyelhető: a legkisebb birtokok 5 alquiere (kb. 22 ha), míg a legnagyobb 30 alquiere nagyságú. Az adott területek egészét nem művelik, egy része erdő és legelő. A földárak is csökkentek az utóbbi években: 400—600-ról 200 milreire, mivel a tulajdonos szaporítani szeretné a telepeseket.

A technikai felszerelés primitív fokára lehet következtetni abból, hogy a gazdaságok gépi felszereléséről sehol sem történik említés. A fő közlekedési eszköz a ló, amely szinte minden gazdaságban megtalálható, de szarvasmarha állományuk alig van, mert a legelők erre alkalmatlanok. A kövér földön ugyanis a fű (capim) többször kinő, összeesik és gázos bomlása megmérgezi az állatot. A telepen van két kis malom, amelyet a Sto Antonio folyó hajt. Mindkettő fából faragott szerkezettel működik, valószínűleg primitív hazai példák alapján építették, tőkebefektetés nélkül. Ezen örlik a lakosság számára szükséges lisztet és az állatok etetésé-

⁴¹ Uo. 33. cs. 21 841/1934.

⁴² Uo.

hez szükséges darát. A folyón két vízesés is van, amely egy a fűrészmalom hajtóereje lehetne, de ehhez egyelőre csak szaktanácsok biztosításával tud a konzulátus ösztönzést adni. A tőkehiányra következtethetünk abból is, hogy a fűrészmalom kialakítását szövetkezeti társulással véli a konzul megoldhatónak. Ezen túl szükség lenne valamilyen bekötő iparvasút vagy a vízi szállításhoz szükséges járművek biztosítására, amelyhez a konzul a tulajdonos Costa Labieno Machado úr gazdasági támogatását szeretné megnyerni, vagy esetleg magán- vagy állami vállalkozással lehetne a forgalom kialakítását biztosítani. Mindez azonban csak szép terv,⁴³ a telepesek pedig élnek tovább élelmiszerben hiányt nem szenvedve, de alacsony színvonalon.

Boldogasszonyfalva megelégedett lakosságát és a telep festői környezetét dicséri a Brazíliai Magyarság c. újság egyik cikke is, de rámutat a gazdálkodás primitív színvonalára. „A nép úgyszólván azt várja, hogy a sült galamb a szájába repüljön... Nincs náluk gyapottermés, nincsenek rendes háziállataik, hiányzik a gyümölcsstermelés, baromfityezés és sok-sok minden. Ami van is másképp lehetne...⁴⁴ Az ellentétes véleményhez csak az kívánczok kiegészítésül, hogy nem kizárólagosan a boldogasszonyfalvi telepeseken múlik, ha nem az elképzelt módon alakul az életük.

A brazíliai magyar kolóniák közül talán legtöbbet tudunk *Szentistvánkirály-falva* telepítésének körülményeiről, mivel a tulajdonjogi viták évekig húzódtak és a konzulátust is bevonták az ügyek tisztázásába. A telep nem a ledolgozás reményében alakul, amelyet sok példa alapján a súlyos feltételek miatt legjobb esetben örökbérletté nyilvánítanak, hanem egyszerű adásvételi szerződéssel indul.⁴⁵

Az induláskor kb. 50 család települt, de a kötelezettségek egyenlítésére nem tudták a kívánt pénzt összehozni. Az előlegként szükséges 7 contóból is csak 2 contó 700 milreist tudtak összeadni,⁴⁶ így már az indulásnál kölcsönre szorultak, Cezarovics páter iránti bizalomból Geremias Pissauschi são paulói kereskedő ad hitelt a telepeseknek, hogy az előleget lefizethessék. Ő kölcsönöz az építkezés megindításához és a volt tulaj-

⁴³ Uo.

⁴⁴ Brazíliai Magyarság, 1933. jún. 23.

⁴⁵ OL. KÜM. k. 71. I/6. cs. 20 098/1932. Konzuli jelentés, 1930. aug. 22. — 1924. május 24-én írták alá az adásvételi szerződést a são paulói 12-es közjegyzőségen. Az eladók: Carmine Monfuori és felesége, Dona Rosa Buono taipasi lakosok és a szerződést aláíró vevők: Nyári Ede, Gulyás István, Jász János, Fodor Zsigmond, Szakács Tamás és Almási János são paulói lakosok.

Az adás-vétel tárgya egy 9 alqueire (kb. 40 hold) nagyságú földterület (amelyre később a falu települ) és egy 21 alqueires, nagyrészt erdővel borított föld. A vételár 100 conto de reis (100 : 000 \$ 000 Rs), amelyből 7 contót előlegként, a fennmaradó összeget pedig havonként 2 contónál nem kevesebb összegben kell törleszteni. A szerződés feltételként szabja meg, hogy a vevők kötelesek a területen egy Szentistvánkirály-falva nevű („... em nome da Villa Santo Estevao Rei agremlacao de hungaros residentes...”) magyar falut teremteni. A földbirtokhoz tartozott egy nagy lakóépület, amelyet a szerződés függelékének értelmében a vevők egy alqueire földterülettel együtt a vásárlást elősegítő Cezarovics páternek ajándékoztak. Ezenkívül egy tégláégető is a birtok tartozéka, amely üzemképes és a tulajdonos még kölcsön adott 50 000 téglát az építőknek az induláshoz.

⁴⁶ Uo. a jelentés idézi a szerződést. A brazil reis (Rs) a napi forgalomban, nem az általunk megszokott módon nyer kifejezést. A számsort egytől a százas egységig bezáróan reis-nek nevezzük, az ezertől százezres egységeket milreis-ben, a milliós összeget contóban fejezik ki. A 7 contós előleg így 7 000 000 reisnek felel meg.

donos ad áruhitelt (élelem, háztartási cikkek), hogy a munkát megindíthassák. A terhek súlyosak voltak, a gazdaság, a családokra jutó földterület kicsiny volta miatt sem tudott megfelelő jövedelmet biztosítani. Ez lehet az oka, hogy az első települők fele elmegey és telkét eladja, vagy a tulajdonosnak származtatja vissza.

Az adósságok kifizetése elhúzódik, a telep pénztárosa megszökik 2 contóval, és a kolonisták nem akarnak újra fizetni. Az adósságok tisztázatlansága miatt halasztódik a tulajdon átírása. A későbbi tulajdonosok nem akarják vállalni „... a régi telepesek mértéktelen fogyasztásának következményeit...” és adósságuk rendezését nyugtákkal igazolják.

Cezarovics páterrel is vannak problémáik a telepeseknek, mert a szerződés ismeretének hiányában nem értik, miért nem a közösség tulajdona a régi ház, a telep legnagyobb épülete. Az ügy végül tisztázódik olyan formában, hogy 1928-ban a szerződéshez egy kiegészítést fűznek, amely szerint a Cezarovics páternek átengedett épületben magyar iskola és magyar kápolna létesítésére nyerne jogot a telepesek. Így indul meg közös munkával az épület tatarozása és az iskola felszereléséhez a magyar követségtől kérnek segítséget, valamint a tanító fizetésének biztosításához is kiegészítést kérnek, mert a kis közösség — 22 gyerekkel — a tanerő eltartását nem bírja vállalni.⁴⁷

A telepen 1930 májusában 20—22 magyar, néhány német és kb. 30 különböző nemzetiségű család él, de a magyar jelleg dominál. A házak körül néhány száz méternyi jól megművelt kertek vannak és a legtöbb családnak van parcellája az erdős területből is. A magyarok többsége a közeli gyárakban dolgozik és a kertet a népes család műveli. Mivel a kis földön nem lehet boldogulni, szeretnének szert tenni nagyobb területre, amire volna is lehetőség. Szeretnék megvenni a szomszédos 105 alqueires birtokot, ami kb. 200 conto értéket képvisel. Az elképzelésnek azonban nincs reális alapja, mert a vásárláshoz pénzzel nem rendelkeznek. A konzulnak azért vetik fel a földvásárlás lehetőségét, mert a magyar államtól szeretnének ehhez anyagi támogatást kapni. Konkrét elképzelésnek nincs nyoma a gazdaság kiterjedése esetén, csak abban reménykednek, hogy a nagyobb földterületen újabb családokkal egészülnének ki, ami nyilvánvalóan csökkentené a közterheket.⁴⁸

Az említett telepek helyzete előnyös sok más, szerencsétlenebb körülmények között indulóval szemben. Álljon itt példaként a Tibiriça mellett fekvő Santa Francisca fazendára irányított telepítés, melynek szervezésében 1924 januárjában az akkori magyar egyesület vezetősége is részt vett. Részletekről nem állnak adatok rendelkezésünkre, nem tudjuk, milyen feltételekkel telepítettek, de az tudott, hogy az induláskor kapott 70—200 milreis „ajándék” ellenére még az odaköltözés évében valamenynyi magyar család megszökött a telepről.⁴⁹

Hasonló feltételekkel indult 1925-ben *Rákóczifalva* (Bury) telepítése, São Paulótól kb. 300 km-re. A 140 közül a 30-as években csak 2 család maradt meg és a később betelepülőkkel együtt 1938-ban 50 család él itt 4—5 házcsoportos tanyaszerű egységekben. A főúttól a gazdaságok mind

⁴⁷ Uo. 1930. május 7-i jelentés.

⁴⁸ Uo. 1930. aug. 22-i jelentés.

⁴⁹ Brazíliai magyarok, 19—20. l.

távol esnek. A kolóniának 1500 hold földje van, amiből kb. 500 holdat művelnek, a többi erdő, legelő és „campo”. Fő terményük a gyapot, de sokszor elmossa a termést a hirtelen lezuhanó eső. Ilyenkor újra vetni kell és ha így a munka nem hoz nyereséget, a veszteségért kárpótlást nyernek. Másik nagy veszélyt a termést lerágó hangyák jelentik számukra.

A telep lakosai a jugoszláviai területről kivándorolt magyarok. A megművelt földeknek tulajdonosai, de a birtokviszonyok itt is tisztázatlanok, a családok nagy része örökbérlőként dolgozik a földön.⁵⁰ A telepet 1937-től nevezik csak Rákóczi falvának, előbb a mellette levő nagyobb település után nevezték Bury-nak. Ugyanitt egy másik, korábbi magyar település éled újjá *Mátyáskirályfalva* néven. Mindkét telep a Sorocabana vasútvonal mentén található, de ezekhez hasonlóan kisebb csoportokban, fazendákon sok magyar családról tesznek említést a Mogyana, a Paulista, Novoeste vasutak mentén,⁵¹ bár ezek egységes kolóniát nem alkotnak.

A brazíliai államokban São Paulón kívül vannak még magyar telepek Parana államban Rio Claro környékén és a cambarai fazendákon. Londria környékére angol magán-telepítő társaságok szervezésében került kb. 150 család. Matto Grossóból nagy részük visszavándorolt São Paulóba, Minas Gerais fővárosában is élnek magyarok, a Santa Catharinában levők viszont a német többség hatására elnémetesedtek. Rio Grande do Sul legrégibb magyar bevándorlóit Porto Alegreben élnek, ezeknek magyar egyesületük is van.⁵²

A többi latin-amerikai államban élő magyar telepesek száma nem jelentős. Az *uruguayi* magyar egyesületek a jelentésekből kitűnő hazafias szólamokon túl nem tudnak konkrét eredményeket felmutatni.⁵³ A település lehetőségei is korlátozottak. A montevideói kolónia létszámát 3000 főre teszik, de ezek szétszórtan élnek és a nemzeti alapon szervezett életben csak egy töredék óhajt részt venni. Befolyásolja a helyzetet „... az a körülmény, hogy itt az erősebb baloldali befolyások és a szovjetekkel régebben fennálló kereskedelmi képviselői, illetve egy év óta a diplomáciai viszony következtében az extrem alakulatok elég háborítatlan életet folytatnak...” Ennek ellenhatásaként a pólus másik végén levő csoportban a koloniális öntudat megerősödött. A Magyar Kör létszáma kb. 180 fő, rajta kívül még a Sportszövetség népszerű egyesület, amelybe 50 fiatal magyart szerveztek be.⁵⁴

A munkanélküliség már nem olyan nyomasztó, de a munka állandóságának a lehetősége hiányzik, ami nyugtalanságot kelt és akadály a koloniális szervezkedésnek, mert a munkaképes magyarok mintegy 25%-át érinti.⁵⁵

A külképviselet hiányával is magyarázható, hogy alig van híre a *Peruba* vagy más országba vándorolt magyaroknak. A perui bevándorlást az állami rendelkezések megnehezítik, „... a perui kormány megtiltotta azoknak a munkásoknak a bevándorlását, akiknek szabályszerű munka-

⁵⁰ Uo. 81. l.

⁵¹ *Ács Tivadar*: Magyarok Latin-Amerikában. Bp. 1944. 35–36. l.

⁵² Brazíliai magyarok, 13–14. l.

⁵³ OL. KÜM. k. 71. I/6. 7. cs. 20 657/1930.

⁵⁴ OL. KÜM. k. 71. I/6. 33. cs. 22 037/1934. az argentin követ jelentése.

⁵⁵ Uo.

szerződésük nincsen". Ezenkívül a III. osztályon utazó kivándorlóknak igazolniuk kell, hogy a vízumot kiadó konzulátusnál 100 dollárt helyeztek letétbe, amely összeg a kivándorló esetleges hazaszállítása és egyéb kiadások fedezésére a perui kormány rendelkezésére áll.⁵⁶

A chilei magyarok száma még elenyészőbb. A buenos airesi követ látogatása alkalmával összehívja a magyarokat egy vendéglőbe Santiago de Chilében. Az összejeövetelen 80 személy jelenik meg, akik nem vagy alig ismerték egymást. A fővárosban 200—250 magyar lehet és kb. ugyanannyi az ország más területén. Foglalkozás szerint főleg munkások, kiskiparosok és értelmiségiek. „... A gazdasági pangás dacára a magyarok közt úgy látszik munkanélküli nem volt.” — írja a követ és felveti a segélyegylet megalakításának lehetőségét. A jelentés szerint a segélyegylet „... Selényi Sándor mérnök, az AEG santiagoói fiókja vezetőjének irányítása alatt... 1930. dec. 28-án megalakult.”⁵⁷ A későbbiek során egy magyar nyelvű iskola indul — ehhez 1933-ban kérnek magyar tankönyveket és az olasz követ engedélyezi egy tanterem használatát az olasz iskolában,⁵⁸ de más nyoma a telepés életnek alig van.

Ide kívánczik még a kubai kapcsolataink helyzete. A kubai Magyar Egyesület 1928. aug. 10-én alakul meg Havannában az előbbiekhöz hasonló célkitűzésekkel. A jelentés több mint 300-ra teszi a kubai magyarok számát.⁵⁹

1932-ben a „nemzeti alapon” szervezett egyesületi élet új szakasza kezdődik Kubában. Február 21-én Erdmann Ferenc szalézi szerzetes először mond magyar misét és a cserkészlet is megindul. Erdmann levelét a kubai magyarságról a Nemzeti Újság is leközli (1932. jún. 29.), ami kiváltja a Belügyminisztérium érdeklődését a Kubában élő „5000” magyar iránt. A havannai főkonzul jelentése szerint az 5000 magyar „egyházi szempontból értendő” a megszállt területekről származó egyénnel együtt, de így is túlzás. A minisztérium kimutatásában Kubában 700 magyar szerepel. A kivándorlók abban reménykedtek, hogy átjutnak az USA-ba, de ehhez nincsen módjuk. Kubában viszont szinte lehetetlen munkát találniok, mert az idegenek elől elzárkóznak. Így ezek nyomorognak „... és várják a helyzet megváltozását... A kommunisták oroszországi támogatással nagy aknamunkát fejtenek ki és rohamosan terjeszkednek. A kiutasítások napirenden vannak. A kiutasítottak legnagyobb része lenygel zsidó. A magyarok közt is van sok kommunista, de nem vullanak szint és így egy-két kivétellel nem sok bajuk történik.” A főkonzul reméli, hogy sikerül Erdmann páternek megalakítani az egyletet és akkor a magyarok vezetése jó kezekbe kerül.⁶⁰

A kubai bevándorlást az USA mintájára, az országonként bevándorolhatók létszámának meghatározásával korlátozzák. Így Magyarország kvótája 1931-ben 50 fő.⁶¹ Ezt a rendelkezést kiegészítik a munkanélküli idegen alattvalók kitelepítéséről szóló 1933. okt. 19-én közzétett elnöki

⁵⁶ A M. kir. BM. 213 185/1931. XI. körrendelete a Peruba szóló útlevelek kiállítására tárgyában. Valamennyi útlevelekkiállító hatóságnak.

⁵⁷ OL. KÜM. k. 71. I/6. 15. cs. 20 535/1931. követjelentés Buenos Airesből.

⁵⁸ Uo. 26. cs. 23 127/1933.

⁵⁹ Uo. I/6. 4. cs. 21 908/1928.

⁶⁰ Uo. I/6. 21. cs. 22 808/1932. aug. 18., a főkonzul jelentése Havannából.

⁶¹ Uo. I/1. 10. cs. 20 672/1931.

rendelettel. A munkahelyek csak az összlétszám 20%-ának megfelelő idegen munkaerőt foglalkoztathatnak és a többiek hazaszállítását a rendelet szerint a kormány fedezi. A washingtoni követ jelentése, részben a hazai köröket érintő felelősség elhárítására, figyelmeztet, hogy a magyarul beszélők nem mind magyar alattvalók másrészt a kialakult gyakorlat alkalmazását ajánlja, mert Kubában „... sok radikális és kommunista elem tartózkodik, akiknek az illetékes hazai hatóságok előzetes értesítése nélkül való deportálása a közrendet veszélyeztetné...”, ezért az USA területén kialakult gyakorlatnak megfelelően a követség tartja kézben az útlevelek meghosszabbításának vagy kiállításának jogát.⁶²

Ezzel ki is merültek a latin-amerikai országokban élő magyarokról hírt adó dokumentumaink. A kép és az adatok hiányossága az ezen területre áramló emigráció feltárásának kezdetleges voltára utal. Ennek ellenére a rendelkezésre álló anyagok alapján — a teljesség igénye nélkül — néhány problémára szeretnénk felhívni a figyelmet.

A kivándorló magyar tömegeknek lökést adó okok nem tisztáztak — a hiányos statisztikai felmérések sem adnak pontos útbaigazítást, de az nyilvánvaló, hogy a gazdasági világválság idejére a kivándorlás hulláma már túljutott a csúcson.

Az idegen országban a beilleszkedés módja és lehetősége kétoldalú, mert függ az adott ország társadalmi rendjétől, de függ a bevándorlók politikai álláspontjától, igényeitől és az életviszonyok adta lehetőségeitől is. Ezért az asszimilációs folyamatot szinte minden országban külön kell vizsgálni — az adott lehetőségek messzemenő figyelembevételével.

A telepítés mértékét az adott országok munkaerő szükséglete határozza meg, de a telepesek helyzete, sorsa az országok belső fejlettségi fokától függ. Ennek példája a brazil telepítés, ahol a szinte lakatlan területek benépesítése és mezőgazdasági felhasználása nemcsak alacsony technikai színvonalon történik, hanem összekapcsolódik az országban hagyományos feudális jellegű kizsákmányolási formákkal. A latin-amerikai országok története arra figyelmeztet, hogy ne feledkezzünk meg ezen országok fejlődésének sajátos vonásairól. Itt lehet utalni a magyar kolóniák helyzetében is megfigyelhető tényre, hogy a gazdasági világválság sújtja ugyan a kávétermelő nagybirtokos gazdaságokat, de a mezőgazdasági telepítés szinte megszakítás nélkül folyik. Legfeljebb az eladósodott kolóniák vergődése jelzi a lassú kapitalista fejlődést. Az ötven vagy párszáz családot kivető telepek lassú differenciálódási folyamatának első haszonélvezője az uzsorás-felvásárló és árusító kereskedő, aki egy személyben képviseli a bankot és a közvetítő kereskedelmet, a távoli helyeket összekapcsolván a bontakozó nemzeti piaccal.

Számos probléma felvetésének lehetőségét mellőzve még a magyar telepítés szempontjából érdekes nacionalista propagandára hívjuk fel újra a figyelmet. A magyar kormány „nemzeti politikája”, az elszakadt területekről származó magyarok szervezése, támogatása nem szociális indítékokból fakadt, hanem Trianon revíziójának igazolására szolgált. A reakciós politika alapjaiból következett a magyar emigránsok tudatos „politikamentes” nevelése, a mozgalmak iránti közömbösség kialakítása és a forradalmi elemek elszigetelése. Bár ez a politika nem tudott érvényesülni a

⁶² Uo. I/1. 31. cs. 23 112/1934.

magyar származású lakosság minden rétegében, mégis nagy szolgálatot tett a befogadó országok reakciós köreinek. Az egyletesdire leszűkített társadalmi élet — túl azon, hogy a szükségszerű asszimilációnak akadályozója — nem szolgálja a hazai uralkodó osztály gyakorlati érdekeit, mert senki nem számol a tömeges visszavándorlás lehetőségével. Hogy a politikai öntudat fejlődésének útjába milyen akadályokat állított, azt akkor tudjuk felmérni, ha összehasonlítjuk más nemzetiségek szervezetségével (majd egyes országok munkásmozgalmában a magyarok részvételével), amelyeknek fejlődésébe a hazai szervek ilyen mesterséges gátakat nem emeltek.

A felvetett kérdésekkel csupán a megoldásra váró problémák egy részét akartuk jelezni.

LAS COLONIAS HÚNGARAS EN AMÉRICA LATINA Y LA DIPLOMACÍA DEL GOBIERNO HÚNGARO EN LOS AÑOS DE LA CRISIS MUNDIAL

La emigración de Hungría continuó después de la primera guerra mundial. Esta emigración se dirigió en este período — a causa de la política de los Estados Unidos y de Hungría — hacia América Latina. Surgieron colonias húngaras sobre todo en Brasil y Argentina (en primer lugar en las ciudades pero también en el Interior).

Las investigaciones de la autora se basan en los documentos del Ministerio de Relaciones Exteriores de Hungría, sobre todo en los documentos de las legaciones y embajadas. La autora presenta la situación de las colonias húngaras y la actividad de la diplomacia húngara al respecto de su desarrollo.

Los primeros grupos de emigrantes húngaros llegaron a América Latina entre 1920 y 1930, principalmente de los territorios separados de Hungría por el tratado de Trianón. Estos emigrantes pobres se dirigieron a los Estados Unidos y Canadá con la esperanza de ser repatriados, pero debido a la falta de posibilidades y bajo el impulso de los agentes, llegaron a América Latina en donde conocieron situaciones difíciles. Rasgo similar de todas las colonias húngaras fué, que se hallaban alejados de los centros urbanos y a falta de capital se encontraban a la merced de los comerciantes, quienes les compraban y vendían artículos a precios de monopolio.

Los colonos en las *fazendas* y haciendas vivieron en muy difíciles circunstancias de las cuales sólo pudieron liberarse por medio de la huida.

La fluctuación en las colonias fué grande, algunas familias llegaron a ser campesinos independientes; pero la mayoría no pudieron fundar estancias propias.

Las aglomeraciones húngaras de las grandes ciudades se formaron en los barrios pobres y cerca de las fábricas. Estas colonias crearon diversas asociaciones en los años 1930. Estas asociaciones organizaron sus escuelas y sus comunidades eclesásticas con el apoyo de la diplomacia húngara. El Estado húngaro quiso mantener su influencia sobre las colonias con estos socorros y ayudas, y propagó de este modo sus ideas nacionalistas y fascistas entre los emigrantes húngaros. La diplomacia húngara impidió la asimilación a la sociedad latinoamericana, comprometió y aisló a los representantes de la política de izquierda húngara, colaborando con las autoridades reaccionarias.

La autora subraya que los colonos húngaros, junto con los otros grupos étnicos y nacionalidades sufrieron los efectos de la acumulación de capital en los países latinoamericanos y pone de relieve que el desarrollo mismo de las colonias reflejó las relaciones dominantes de esos países.

La investigación de las relaciones húngaro-latinoamericanas, especialmente la de la emigración, promueve el mejor conocimiento de los problemas generales de América Latina en el siglo XX.